

H. NAGY PÉTER

Négy személyes, mégis szakmai pillanatkép

Barak László 60. születésnapjára

1. Ismerkedés

Barak Lászlóval 2002 őszén találkoztam először egy véletlennek – pontosabban Zalán Tibornak – köszönhetően. Ebben az időszakban a Zalán költészetéről szóló monográfiámon dolgoztam, s megbeszél-
tük Tiborral, hogy összefutunk Pesten az Írók Boltja előtt. Pécsről hazafelé jövet elmentem tehát a találkozóra, s ahogy közeledtem a bolt felé, láttam, hogy Tibor a bejárat melletti kirakat előtt áll, és nincs egyedül. Megközelítettem a háromfős csoportot, majd Tibor bemutatott minket egymásnak. Két újdonsült ismerősöm Barak Laci és kedves felesége volt. Színházba mentek, Tibor intézte a jegyüket. Váltottunk pár szót, s Laci megemlítette, hogy olvasta az Új Szó Könyvjelző mellékletében az *És ha mégis ringyó?* című kötetéről szóló szösszenetemet. Tetszett neki. Főleg az utolsó mondata... Azt is említette Laci, hogy nem nagyon szoktak a kötetéről írni, ezért is örült a reckónak. A szóban forgó írás a Könyvjelző 2002/7-es számában jelent meg, s érdekes, hogy a 8-as számban ettől függetlenül Csehy Zoli hasonlóakat írt a Barak-költészetéről. Bemozdult valami. Ebből a pillanatképből kiderül, hogy előbb olvastam Laci verseit, minthogy a szerzőjüket megismertem volna. Ezért a legkevésbé sem voltam azzal vádolható, hogy elfogult lennék. A szóban forgó szöveg egyébként arról szól, hogy Barak költészete a képgazdag jelenetezés helyett az utca szókészletét, az áttételeken keresztüli megnyilatkozás elvetését, illetve a prózaiság ismérveit (pl. cselekményvezetés) helyezi a líraiság fókuszába. Emellett a kötet felkínál egy olyan játék-
lehetőséget, amely a palinódiára épül. Amennyiben pl. a *hazakép* című verset összevetjük korábbi változatával, azzal szembesülhetünk, hogy a szöveggépző centrumok áthelyezésével létrejövő új variáns ellendalként működik a múltbeli szövegekhez képest. Méghozzá olyanként, amely átfogja az önértelmezés, illetve a dolgokhoz való viszony legtöbb felvillantott kérdéssírányát:

Az igazságot keresed feldúltan
a szépség helyett.
Persze a szépség okán,

amely kinek hogyan:
boldog borjúhúsevés,
egy tenyér rajzolata,
tavaszéji fűzfásóhaj,
megcsillanó nyál
egy gyermek fogsorán.

Majd a mostani verzióban:

nem keresed többé az igazságot
csak a szépséget
persze az igazság okán
amely kinek hogyan:
hatalom
atomhasadás
bankókötegek
egy-egy használható maca.

Kábé ennyi. Illetve hangsúlyoztam, hogy ez egy megújulásra kész poétikai látásmód ismérveit jelzi. Majd következett a záróeffektus: ha az *És ha mégis ringyó?* című verseskötvet a fentiekben körvonalazott előfeltevések felől olvassuk, túlzás nélkül megállapíthatjuk róla, hogy – *A manír évadja* című vers szavaival élve, illetve a mindennapok poétikus nyelvén megfogalmazva – „kurva jó lett”. Persze hogy az utolsó mondat tetszett a Lacinak a legjobban...

2. Elismerés

2006-ban Csanda Gábor felkért, hogy a *Magyarok Szlovákiában* című könyvsorozat harmadik kötetébe írjak egy fejezetet a '89 utáni „szlovákiai magyar” líráról. Elkészítettem az anyagot, és ekkor Barak Lacival már többféle munkakapcsolatban voltam. Úgy is fogalmazhatnék, hogy kezdtem elfogult lenni Laci irányában. Ám ez nem jelentette azt, hogy a költészetéről ne tudnék érdemben nyilatkozni. Teljesen világos volt akkoriban, hogy a Barak-líra jó irányba tart, s ebben Vida Gergely eszmefuttatásai is megerősítettek. A *Hagyománytörténelem*ben összefoglaltam tehát, hogy szerintem melyek e poétikai látásmód főbb jellemzői. Az élőnyelv regiszterváltásaira, a pátoszmentes beszéd retorikájára és az alulstilizáltság komponenseire épülő Barak-versekben a történelmi-politikai kontextusra vonatkoztatható referenciális kódok a költői szereptudat viszonylagosítását eredményező párbeszéd-szituációkkal kereszteződnek. Vagyis innentől kezdve a Barak-líra értelmezhetősége nem redukálható az autobiográfiai olvasás előfeltevéseire (a beszélő őszinte, az írás az életre/valóságra referál, a nyelv áttetsző stb.), és már kevés köze van a képviseleti líra beszédmódjához. Ez a funkcióváltás azért történt látványosan, mert a *Meg volt ám szenvedve minden!* és a *Miféle szerzet vagy te?* című válogatások (mindkettő 2003-as kiadású) az életmű árnyaltabb megközelítését tették lehetővé. Az utóbbi például nemcsak rejtettebb szövegszervező stratégiákat tett láthatóvá a korpusz szövetében, hanem be is mutatta azt a folyamatot, melynek részeként a szöveg–világ konstellációt a szöveg–másik szöveg kapcsolat váltja fel. Ennek következtében Barak alkotásmódja egy olyan jellegű palimpszeszt-költészethez került közel, melyben a sokszorozódó referenciaalakzatok a szöveggént működő világ képzetét erősítik. Ez azonban másképpen exponálódik, mint ahogyan Tózsér Árpád (vagy mint Kovács András Ferenc) esetében történik. Itt ugyanis a szöveggözi-nar-

ratív hang nem rendelkezik *eleve* az *irodalmi* közlés ismérveivel (sokszor még akkor sem, ha a megszólalást kanonizált fiktív diszkurzus kíséri). Az esztétikai meg nem különböztetés elve szerint a *Retúr a pokolba* című kötet explicit tematikája (a dunaszerdahelyi Fontána vendéglőbeli alvilági leszámolás) a versek olyan retorikai megoldásaival találkozik, melyek éppen az egyértelmű és véglegesíthető olvasatokat bizonytalanítják el. Innen nézve teljesen indokolt volt, hogy ebben az időszakban felélénkült a Barak-líra recepciója. De ettől függetlenül munkakapcsolatunk simán folytatódott tovább...

3. Bemutatás

2007 tavaszán Barak Laci felkért, hogy mutassam be a Vámbéry Irodalmi Kávéházban a *Ne dudálj, küzdj!* című, publicisztikai írásait tartalmazó kötetét. Elmentünk tehát Dunaszerdahelyre. A kötetbemutató elején azt mondtam, hogy szimpatikusnak tartom azokat az irodalmárokat, akik kapásból fel tudnak sorolni négy-öt dolgot, melyek bizonyos szempontból fontosabbak az irodalomnál, s Barak László ezek közé tartozik, a *Ne dudálj, küzdj!* olvasása után pedig még inkább így van ez. Sok mindenről volt szó. Néhány emlékfoslány erről. A kötet címe egy talált mondat. Ezekben a publicisztikai írásokban rengeteg ilyen fedezhetünk föl (pl. buszmegállóban, itt-ott elhangzó törmelékek), de beépülnek azok nyelvébe szállóigék, slágerrészletek is (sikeres mémek). Sőt, általában a szerző egy ilyen felvillantásával kezdi eszmeifuttatását, ugyanis ebben a műfajban nagy jelentősége van az első mondatoknak. Ezeken múlhat ugyanis, hogy a beszélő képes-e megnyerni a hallgatóságot, vagyis a befogadó továbbolvas-e. A könyv legfontosabb témái a választójog, az európaiság és a politikai kultúra hanyatlása. Az írások talán legfontosabb ismérve a demagógiaellenesség. A demagógia nem tévesztendő össze természetesen azokkal a gondolatkísérletekkel, melyek csak részben indulnak ki hamis premisszákból. Ez utóbbiak teljesen másként működnek: újabb rálátást biztosítanak valamely jelenségre. A demagógia viszont népbuittásként fordítható le; az erre épülő szöveg – legtöbbször egyébként tudatosan – alapvetően téves előfeltevésekből táplálkozik, elsősorban az érzelmeken keresztül manipulál, létrehoz egy olyan ideológiát, amely korlátozza a jelentések áramlását, megtéveszt. Barak kötetének célpontja az így működő politikai demagógia, melynek kifigurázása, leleplezése stb. során a szerző kabaréként, karneváli forgatagként mutatja be a szlovákiai politikai élet színpadát. Majd beszéltem a Barak-publicisztika retorikai megoldásairól (hiperbola, parabázis, ironia). Zárásként kiemeltem a kötetből egy olyan részt, amely magáról a közéleti publicisztikáról beszél:

sokkal hitelesebb egy közíró, ha legalább alkalmanként megmondja a tutit. Ahelyett, hogy a szépelgés, a képmutatás oltárán áldozna, néven nevezi bizonyos tapasztalásait. Mert, ugye, egy koszos, undorító latrinát sem szokás márkás szmokingban meg lakkcipőben takarítani.

Nos, bátran kijelenthető, hogy Barak Laci írásai megfelelnek ennek az elvárásnak. Emellett a kötet rácáfol arra a közkeletű vélekedésre, hogy ha az ide sorolható írások közül egyet olvastál, mindet olvastad. Barak remek publicista. A végén megkérdeztem tőle nyilvánosan, hogy nem szokták-e ütlegezéssel fenyegetni...

4. Csúcshatás

2010-ben jelent meg *A halálnepper*. A kötet bemutatójára 2011 tavaszán került sor a Budapest Kávézóban, s Laci megkért, hogy beszéljek a teljesítményéről. Mivel ez remek

kötet, alkalmat adott arra, hogy az előbeszédhez képest kissé feszesebb szakmai narrációt alkalmazzak. Egy pesti utunkon hazafelé jövet elmondtam Lacinak és Vida Gergőnek, szerintem hogyan lehet megközelíteni *A halálneppert*, s kábé azt a gondolatmenetet részleteztem a bemutatón. Főleg arról volt szó, hogy a halál retorikája megtöri-e a humanideológia támpontjait, hiszen a Starter-versek már arra figyelmeztettek, hogy a szubjektum nem képes a humanitás magasztos eszméinek vállalására (Starter a saját képére teremti a másvilágot). A kötetben ugyanis a síron túli beszéd retorikája egyre többször kerül összefüggésbe materiális törésekkel és a feltételeesség tudatosításával. Ennek eredményeképpen a síron túli beszéd nem forgatható vissza maradéktalanul a történelembe, mert a közvetítettség olyan trópusokon keresztül megy végbe, melyek nem képesek stabilizálni a kapcsolatot, mindig részlegesek maradnak, feloldódnak az allegória mortifikációjában. Vagyis a tapasztalati világ és annak nyelvi megjelenítése közötti egyezés lehetősége az, ami itt veszendőbe megy. A kötet ilyen értelemben demonstrálja a költészet mediális létmódját, amennyiben az események, tettek és szavak véletlenszerű bekövetkezését, nem pedig kauzális rendszerét viszi színre. Leegyszerűsítve: a halálnepper olyan „csaló”, aki a halált is kicselezi, hiszen materiálisan életben tartja azt, amit immateriálisan megszüntet, s a szöveg ennek köszönhetően túlél minket. A versszubjektum tehát maga is effektusa annak a textúrának, amelyen keresztül a művilág poétikuma szóhoz jut. Ezek a megfordítások azt sejtetik, hogy a Barak-líra a humán kontextusok váratlan megtörésével ismét újrendezte önmagát. Lacinak tetszett ez a megközelítés, s a bemutatón kiegészítette néhány „személyesebb” meglátással... A történethez aztán az is hozzátartozik, hogy Laci az Opus Domonkos-blokkjába egy olyan Kormányeltörésben-újraírást küldött ekkor, amelyet a legprofibb, a neoavantgárd és a posztmodern kapcsolatát inszenírozó szövegekkel egy lapon kell említenünk. A vers az „én” elkülönbötetéseire épül...

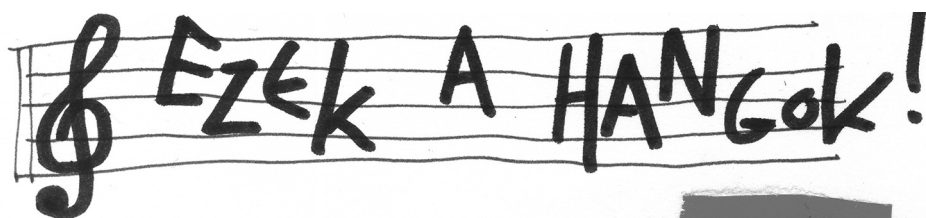
én tükörben állni
reggel délben este
nem gondolni kollektív
gondolni privát
én lenni emberbőr-kötésben
ördög/angyal
angyal/ördög
én nem mondani imát

én lenni amatőr színjátszó
gyepmester
őrzővédő
portás
rendszergazda
én színlelni halál
belehálni jóság
én sántikálni rosszban
nyögni adósság

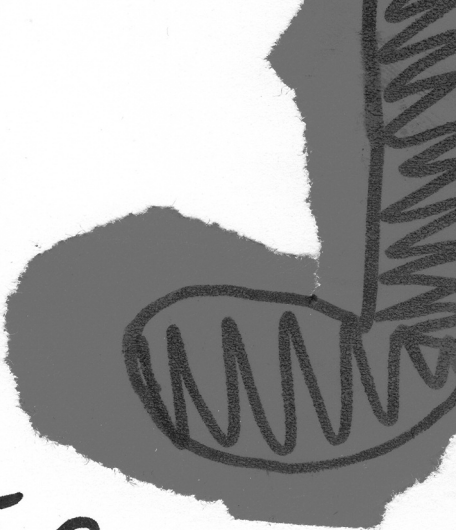
És így tovább... Szerintem ez a pálya egyik csúcsa a sok közül. A vers olyan leltárszerű, enciklopédikus panorámát bontakoztat ki, melynek egyik legfőbb komponense a kultúrák, ideológiák stb. viszonylagossága. Az egyetlen monológként olvasható szöveget önismételek, idézetek és narratív tömbök tördelik szét. A nagy ívű kompozíció talán legfontosabb mozzanata a beszélő identitásának kérdéseességére épül. Másrészt olyan eljárással van dolgunk, amely – a *Kormányeltörésben* című alkotás kihívásait vállalva – nem tesz különb-

séget irodalmi és nem irodalmi referenciák között, miközben újraírásként működik. Ezzel olyan kollázs- és bricolage-elvű szövegszervező stratégiák felé nyit horizontot, melyek egyfelől megkérdőjelezik az irodalmi beszéd kiténtettségét, az afirmatív szólamú szövegépítkezést, másfelől a különböző kontextusokból származó szövegtöredékek rekontextualizálásával teret nyitnak az ironia permanens játéknak. Ugyanakkor ez a reflektált közeg arra is utal, hogy az avantgárd és a posztmodern találkozásából olyan végtelenül nyitott intertextuális mezők nyílnak, melyek elérhető közelségbe hozzák az abszolút szövegköziség eszményét. Barak műve ezen a ponton ahhoz a tapasztalathoz érkezik el, melyet Esterházy így fogalmazott meg: „Minden felejt. Csak a nyelv nem.”

Rajz-1

EZEK A HANGOK!

és
milyen
minimálisak!
Micsoda
nehézségek...